

LAW AND POLITICAL SCIENCE

К. ю. н. Апанасенко К. І.

Україна, м. Чернігів,
Чернігівський національний технологічний університет

ДО ПИТАННЯ ПРО ІСТОРІЮ ПРИВІЛЕЮ В УКРАЇНІ

The brief excursus of a privilege's history on Ukrainian territory was given in the article. The main point in the article are privileges for organizations.

Український словник іншомовних слів (2000 р.) характеризує привілей як виключне право, перевагу, яка надається кому-небудь. Тлумачний словник В. Даля дає схоже визначення поняття «привілеї»: це «виключне право в ремеслах і промислах, особисте право, перевага». Історію привілеїв, які надавались різним станам суспільства в Україні, почали досліджувати в останні десятиліття історики, серед яких: Безклубий О. І., Ващук Д. П., Гедьо А. В., Горяга О. В., Заяць А. Є., Киридон П. В., Кузьменко Ю. В., Скуратович І. М., Стешиц О. С. На нашу думку, є підстави розглядати як сучасний аналог привілею права за документами дозвільного характеру, які дозвільний орган зобов'язаний видати суб'єкту господарювання у разі надання йому права на провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності (абз. 4 ст. 1 Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності»). Так, на підставі дозволу на користування надрами у межах конкретних ділянок суб'єкт може отримати привілей видобувати корисні копалини, на підставі дозволу на будівництво — забудовувати земельну ділянку, на підставі інших - можливим є для конкретних суб'єктів господарювання вироблення харчової продукції тваринного походження, розміщення відходів, передача в управління пам'яток архітектури та інші дії господарського характеру, що є недоступними для переважної більшості інших організацій. Виключність відповідного права для конкретного суб'єкта має наслідком те, що документи дозвільного характеру здобувають майнову цінність для учасників господарського обігу. Зважаючи на зміст та особливий порядок набуття і реалізації, права за документами

дозвільного характеру найбільше наближені за своєю правовою природою до поняття “привілей”. З огляду на процеси дерегуляції підприємницької діяльності в Україні та відсутність в юридичній літературі подібних досліджень, актуальним видається дослідити історію такого правового феномену, як “привілей”, на українських землях.

Використання інструменту привілею для окремих прошарків суспільства знаходимо ще у рабовласницькі та феодальні часи. Прообразами сучасних дозволів можна вважати королівські привілеї цехам за часів Середньовіччя. У Франції була розроблена спеціальна теорія королівського права на роботу, згідно з якою презюмувалось, що цехи ніби видавали дозволи на виробництво за спеціальним делегованим правом короля. У подальшому королівські привілеї стали вище цехових регламентів, а особа, яка отримувала ці привілеї, звільнялась від цехової залежності. У результаті застосування такої правової конструкції певна особа отримувала виключне право на виробництво певного товару, іншим особам заборонялось користуватися королівським правом на роботу, такий виробник по суті справи ставав монополістом. На той час дозвіл розглядався як милість суверена. До того ж дозволи надавались у кожному конкретному випадку і не завжди тим, хто цього дійсно заслуговував [7, с. 196].

В історії людства привілеї були: класовими, що надавались певній групі (класу) людей в силу їх походження, привілеї індивідуальні, які надавались в основному за заслуги перед державою чи монархами, і торгово-промислові привілеї [7, с. 197]. Також в історії України привілеї отримували окремі міста (т.з. локаційні привілеї, які окрім права на заснування міста, надавали новому місту міські права і право проводити торги), представники національних меншин [2; 6]. На українських землях у часи Речі Посполитої привілеями користувались представники шляхетського стану, у певні історичні періоди — козацька старшина і міщани, дворяни у Російській імперії і бюрократія у радянський період. У науковій літературі досліджувались привілеї членам української, вірменської, єврейської національних громад м. Львова у XIV - XVIII ст., ніжинської та мариупольської грецької громад [1; 6].

Відомий український історик права Р. М. Лашенко зауважував, що «...великі князі литовські надавали ті або інші фінансово-економічні вільготи окремим землевласникам і інституціям... Приводом для надання таких вільгот звичайно були якісь події, унаслідок яких на певній визначеній території або в певній окрузі встановлювався економічний добробут місцевого населення... в цілях

підтримки фінансового або економічного стану тих або інших землевласників – окремих дідичів, також церков, монастирів, міст і т.д. – господарі і видавали їм привілеї на різні фінансово-економічні вільготи; так, наприклад, вони звільняли їх од платежів податків, надавали права для відкриття корчем для продажу спиртних напоїв, на відкриття ярмарків...» [3, с.195].

Ближче до нашого часу привілеї регулювались у законодавстві Російської імперії. Під привілеєм визначалось право, що надається окремій особі як виняток із загального закону, що встановлено на його користь як виключення (така виключність і є характерною рисою привілею) [4, с. 260]. Правову природу та види привілеїв за тогочасним російським законодавством досліджував Мейер Д.І. Він класифікував привілеї на: 1) позитивні й негативні; 2) виключні й невиключні; 3) оплатні й безоплатні; 4) особисті й речові (чи реальні); 5) особисті привілеї поділяються на власне особисті й спадкові; 6) строкові й безстрокові; 7) сприятливі й несприятливі (залежно від того, надається виключення із загального закону на користь чи на шкоду привілейованої особи) [4, с. 260-263].

У сучасній правовій науці привілеї пов'язують з певними виключними правами для фізичних осіб [наприклад: 5]. Однак, як розглядалось вище, наявні підстави говорити про привілеї і відносно господарських організацій, і цю теорію варто розвинути в подальшому. Адже в історичному минулому, як було розглянуто, привілеї надавались не тільки окремим групам громадян (підданих) чи окремим особам, а й містам, монастирям і церквам, цеховим майстрам; одним із різновидів привілеїв був якраз привілеї на здійснення певних видів господарської діяльності (насамперед, торговельної). За таких умов теорія про привілеї може бути відповідним чином відкоректована. Зрозуміло, що правила надання привілеїв у минулому і зараз суттєво відрізняються, однак їх спільні риси залишаються незмінними. Причому в рівній мірі це стосується і теорії про правові пільги, які надаються державою (місцевим самоврядуванням) громадянам і юридичним особам (наприклад, по платі за оренду державного і комунального майна, по сплаті судового збору). Для порівняння варто відзначити, що теорія привілеїв, як вважається [7], стала відправною для формування національних систем права інтелектуальної власності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гедьо А. В. Соціальний статус і розвиток господарства грецьких громад України середини XVII - XIX ст.: джерелознавчий аспект: Автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.06 / А. В. Гедьо ; Донец. нац. ун-т. — Донецьк, 2006. — 37 с.
2. Заяць А. Є. До історії правової локації волинських міст XVI - першої половини XVII ст.: Локаційні привілеї у Литовській і Волинській (Руській) метриках / А. Є. Заяць // Архіви України. - 2001. - № 4 -5 (247). - С. 83-98.
3. Лашенко Р. М. Лекції з історії українського права / Р. М. Лашенко. - Ч. 2. Литовсько-польська доба. — К.: Україна, 1998.
4. Мейер Д. И. Русское гражданское право (в 2 ч.). По исправленному и дополненному 8-му изд., 1902 / Д. И. Мейер. - М.: «Статут», 2003.
5. Мурза О. В. Співвідношення понять «правові пільги» та «привілеї» / О. В. Мурза // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2012. - №1 (56). - С. 32 — 39.
6. Привілеї національних громад міста Львова (XIV - XVIII ст.): 36. док. / ред.: Я. Дашкевич, Р. Шуст; Львів. від-ня Ін-ту укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України. - Л., 2000. - 575 с.
7. Шишка Р. Б. Привілеї як відправна позиція формування права інтелектуальної власності / Р. Б. Шишка // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2001. - Вип. 15. - С. 195 — 200.

Copies may be made only from legally acquired originals.
A single copy of one article per issue may be downloaded for personal use (non-commercial research or private study). Downloading or printing multiple copies is not permitted. Permission of the Publisher and payment of a fee is required for all other photocopying.

Electronic Storage or Usage Permission of the Publisher is required to store or use electronically any material contained in this work, including any chapter or part of a chapter. Permission of the Publisher is required for all other derivative works, including compilations and translations. Except as outlined above, no part of this work may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means without prior written permission of the Publisher.

Proceedings of the International Scientific and Practical Conference "The Top Actual Researches in Modern Science, Vol. I (July 18-19, 2015, Ajman, UAE)". - Dubai.: Rost Publishing, 2015. - 71 p.

ISBN 978-966-316-377-2

The international research and practice conference WORLD Science is created on purpose to give to the scientific association of countries of the CIS and Europe opened, independent area for an exchange scientific experience, assistances in publications. Not only scientists could publish their works, also graduate students, undergraduate and just students.

The conference organizer is ROST (United Arab Emirates, Ajman), with the support of universities worldwide branches in the special education area "Knowledge Village".

Publishing main office ROST - Ajman - United Arab Emirates 2015
Amberjem Tower E1, SM-Office-E1-1706A
Tel.+971 56 498 67 38

ISBN 978-966-316-377-2

© Group of authors, 2015
© ROST, 2015